

اکالیپتوس

غلامرضا امین، عباس حاج‌آخوندی، بهزاد ذوالفقاری، روجا رحیمی^{*}، ابوالقاسم سلطانی، محمد رضا شمس‌اردکانی، میثم شیرزاد، امید صادقپور، امیر مهدی طالب، علیرضا قنادی، مهرداد کریمی، عبدالعلی محقق‌زاده، فریبرز معطر، باقر مینایی

شاخه گیاهان دارویی، گروه طب اسلامی و طب سنتی، فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران

چکیده

اکالیپتوس شامل گونه‌های مختلفی از جنس اکالیپتوس است که همگی بومی استرالیا بوده و از آنجا به سایر نقاط دنیا و ایران آورده شده است. در بین گونه‌های مختلف، گونه *Eucalyptus globulus* گونه دارویی مهم ذکر شده در کلیه منابع دارویی جهان است که به دلیل وجود ترکیب ۱۰-سینئول یا اکالیپتوول در حد قابل قبول (بیش از ۷۰ درصد) مورد توجه است. اکالیپتوس دارای طبع گرم و خشک است و در زادگاه خود – استرالیا – به صورت سنتی در درمان زخم بومیان مصرف می‌شده و در دیگر نقاط دنیا به صورت موضعی جهت رفع مشکلات تنفسی، کاهش آماس لثه و تسکین سردرد مفید عنوان شده است. گونه *E. globulus* به عنوان گونه دارویی مهم معادل با اکالیپتوس پیشنهاد می‌شود.

کلید واژه‌ها: اکالیپتوس، *Eucalyptus globulus*، ۱۰-سینئول، اکالیپتوول، استرالیا.

تاریخ دریافت: دی ۹۳
تاریخ پذیرش: مهر ۹۴

از بین گونه مختلف وارد شده به ایران گونه‌های زیر دارای مقدار اسانس فراوان با شاخص دارویی ترکیب اکالیپتوول، در حد قابل قبول هستند:

Eucalyptus globulus
E. sargentii
E. gilii
E. astringens
E.camaldulensis

(گونه غیر دارویی بسیار فراوان در ایران است).

تنهای گونه دارویی رسمی مورد تأیید توسط کمیسیون E. *globulus* است و سایر گونه‌ها به علت داشتن مقادیر غیر قابل قبول ترکیبات سمی منع مصرف دارند.

سیری در منابع گذشته:

اکالیپتوس در قرن هیجدهم میلادی از استرالیا و آسیای جنوب شرقی به سایر نقاط جهان منتقل و شناسانده شد و پیش از آن به عنوان غذای اختصاصی کوا آل و در درمان زخم بومیان استرالیا کاربرد داشته است (۱).

اکالیپتوس یکی از گیاهان معروف خانواده مورد است که موطن اصلی آن استرالیا بوده و از آنجا به سایر نقاط دنیا، از جمله ایران برده شده است. این جنس شامل گیاهانی است درختی که گاهی به بلندی تا متر هم می‌رسند. برگ‌های آن عمولاً کشیده و باریک است، ولی دارای گونه‌هایی با برگ‌های بیضوی یا گرد هم هستند. این برگ‌ها اغلب متناوب و به ندرت متقابل دیده می‌شوند. گل آنها دارای تعداد زیادی پرچم بوده که نهایتاً تبدیل به میوه‌ای خشک و عمولاً پیاله‌ای شکل می‌شود. از تمام قسمت‌های این درخت، به خصوص برگ‌های آن بوی مطبوعی استشمام می‌شود.

بیش از ۸۰ گونه مختلف این جنس از سال‌های بسیار دور وارد ایران شده و در نقاط مختلف، به خصوص در شمال و جنوب ایران کشت شده است.

بنه رگه دار یا کم و بیش صاف، میوه ها واژ مخروطی تا کروی یا تقریباً کروی، به رنگ سبز کلمی.

پراکنش در جهان: استرالیا

پراکنش در ایران: کاشته شده در استان های گیلان، مازندران و خوزستان (۹)

موارد مصرف امروزه: اکالیپتوس و روغن فرار آن دارای اثرات آنتی بیوتیک (ضد باکتری، ضد قارچ، حشره کش و ضد پوسیدگی دندان)، کاهش تشکیل پلاک دندان، التیام بخش، ضد سلطان، ضد التهاب، خلط آور، آنتی اکسیدان و ... است. همچنین یافته های حاصل از بررسی های حیوانی اثرات ضد دیابت این گیاه را نیز نشان داده است. به هر حال موارد کاربرد کاملاً تأیید شده برگ و یا روغن فرار اکالیپتوس عمدها برای درمان بیماری های مربوط به دستگاه تنفسی، از جمله سرفه و برونشیت (از راه موضعی و خوراکی) و یا مداوای دردهای روماتیسمی به کار برد می شود (۱۰).

داروهای مصوب موجود در بازار دارویی ایران که متشکل از پودر، روغن فرار و یا تنتور حاصل از برگ های اکالیپتوس، به صورت مجزا و یا ترکیب با سایر فراورده های گیاهی (مانند روغن فرار نعنا، متنول و یا پودر آویشن، رازیانه و نuna) عرضه می شوند، به منظور رفع نشانه های سرماخوردگی، سرفه و احتقان بینی به کار می روند (۱۱، ۱۲).

نتیجه گیری:

در منابع طب سنتی ایران، مدخلی به نام اکالیپتوس وجود ندارد. ولی در دیگر منابع قرن های اخیر از مصارف سنتی و استفاده های دارویی نوین آن فراوان یادآوری شده است. نتیجه بررسی های انجام شده نشان می دهد که می توان اکالیپتوس دارویی را معادل گونه Eucalyptus globulus در نظر گرفت.

طبيعت اکالیپتوس گرم و خشک است. منقى ریه از بلغم و رطوبات است (۲). در کاهش استرخاء و آماس لثه مؤثر است (۳). استنشاق و انکباب اکالیپتوس در ربو و انتصاب نفس به کار رفته، سعال حار رطب را کاهش می دهد (۴). استفاده موضعی و تدهین ناحیه شقيقه توسيط ترکيب اکالیپتوس و نعنا فلفلی در کاهش شدت صداع مؤثر است (۵). انکباب اکالیپتوس، جوهر نعناع و کافور در درمان زکام حار کاربرد دارد (۶). مسكن وجع ناشی از ضربه، سقطه، اوجاع ظهر و مفاصل است (۷). مضر ریه و عصب و باعث حمرت پوست است. در کودکان نیز مغثی است (۷).

در منابع مختلف به اسامی متفاوتی برای اکالیپتوس اشاره شده که تعدادی از آنها به شرح زیر است:

فارسی: درخت نوبه، درخت تب

عربی: شجره الكافور، شجره الحمى (۸)

اکالیپتوس

نام علمی: Eucalyptus globulus Labill.

نام تیره: مورد (Myrtaceae)

نام انگلیسی: Blue Gum

مشخصات گیاه شناسی: درختی است به ارتفاع تا ۴۵ متر، گاهی تا ۷۰ متر، با پوست ساقه معمولاً صاف، سفید تا کرم، زرد یا خاکستری، اما در قاعده تنہ با توده ای از پوست خاکستری - قهوه ای. برگ های جوان متقابل، بدون دمبرگ، ساقه آغوش، تخم مرغی، خاکستری - سبز تا سبز کلمی، با دو سطح تحتانی و فوقانی دو رنگ، برگ های مسن سرنيزه ای باریک، گاهی هلالی (داسی شکل)، نوک دار، سبز، روی سطح فوقانی و تحتانی هم رنگ. گل آذین به صورت چترهای ۳، ۱ و ۷ گلی، دمگل آذین ها تخت شده یا استوانه ای (گرد)، دمگل وجود دارد یا ندارد. غنچه ها فرفره ای تا واژ مخروطی زگیل دار، سبز کلمی، سرپوش میوه تخت شده، کوهان دار کوتاه، گل

References:

1. Blumenthal K. Herbal medicine. Integrative Medicine Communications. Newton:2000;118-123.
2. Thom E, Wallon T. A controlled clinical study of kanjang mixture in the treatment of uncomplicated upper respiratory tract infections. Phytother Res 1997;11(3);207-210.
3. Depaola LG, Overholser CD, Meiller TF, et al. Chemotherapeutic inhibition of supragingival dental plaque and gingivitis development. J Clin Periodontal 1989;16(5):311-315.
4. Juergens UR, Dethlefsen U, Steinkamp G, et al. Anti-inflammatory activity of 1,8-cineol (eucalyptol) in bronchial asthma: a double-blind placebo-controlled trial. Respir Med 2003;97(3):250-256.
5. Gobel H, Schmidt G. Effect of peppermint and eucalyptus oil preparation on headache parameters. Zeitschrift fur Phytotherapie 1995;16(1):23,26-29,33.
6. Cohen BM, Dressler WE. Acute aromatic inhalation modifies the airways. Effects of the common cold. Respiration 1982;43(4):285-293.
7. Blumenthal M, editor: The complete German Commission E monographs: therapeutic guide to herbal medicines, Austin, Tex, American Botanical Council ; Boston, Integrative Medicine Communication, 1998.

۸. سلطانی، ابوالقاسم، دایره المعارف طب سنتی (واژه نامه گیاهی)، جلد سوم، انتشارات نوروحی، ص ۶۷، ۱۳۸۷.

۹. مظفریان، و، شناخت گیاهان دارویی و معطر، تهران، فرهنگ معاصر، ص ۷۲۴، ۱۳۹۱.

۱۰. امامی، س.ا. و همکاران، کتاب مرجع گیاهان دارویی، چاپ اول، مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، دانشگاه علوم پزشکی ایران، جلد اول ۵۳۴-۵۲۷، ۱۳۸۹.

۱۱. انجمن تولید کنندگان داروها و فرآورده های گیاهان دارویی، دارونامه گیاهی ایران، چاپ اول، انتشارات پژوهان، تهران، صص ۳۲، ۲۴-۲۰، ۱۳۸۵.

۱۲. معاونت غذا و دارو، فارماکوپه گیاهی ایران، جلد اول، اداره کل نظارت بر امور دارو و مواد مخدر، ص ۹۲-۸۴، ۱۳۸۱.